

Bernardus Wilhelmus van de Peppel

**KOUWE
DRUKTE**

Uitgave van

De Doolster
verzamelkring

7de jaargang – nummer 20 – april 2004

INHOUD

	Blz.
Omslagillustratie ..	2
De Finish	3
Mijn oude ijsvereniging en de familie Honig (slot) ..	5
De Trommel (8), Een Kistwerk ...	10
Herinneringen van een Nederlandse-Canadese schaatsveteraan..	12
De eerste verstelbare metalen schaats	18
Vitrine 20	19
Het verhaal achter de schaatsen ...	21
Oproep 1 (Museum Willem van Haren te Heerenveen)	22
Een nieuwe rubriek ..	22
Schaatspatenten (1)	23
Tegeltableaus met wintertaferelen (18a)	25
Het finishblok	27
IJsthermometer	28
Herinneringen aan mijn eerste schaatsjaren (1) ..	29
De Ijsbond Krimpenerwaard houdt, ijs en weder dienende 9 ^{de} DT..	31
Boek en Zopie	35
Oproep 2 (Een YSVOGEL en een krulschaats) ...	37
Kouwe Drukke	38

Medewerkers aan dit nummer waren: Ad de Boer, Ed Braakman, Anrie Broere, Krijn van der Ham, Gerard Janssen, Harry Karssies/Jan Kees Korf, Wim Molenveld, Minne Iedes Nieuwhof, Bart van de Peppel, Tom Streng en Fred de Vegt.

Gastmedewerker: Con Desplanque, Canada.

Vormgeving en omslag: Bart van de Peppel

Afbeelding omslag: Portret van een adelijk Gelders geslacht, voorstellende de 6 jarige jongen Maximilianus geschilderd door de Duitse kunstschilder Bohres achterzijde een computeranimatie van Bernardus Wilhelmus van de Peppel.

ISSN 1572 – 4476

OMSLAGILLUSTRATIES

Op de tentoonstelling "Gelderse Gezichten" die in Nijmegen gehouden werd van eind 2002 tot begin 2003, kwam ik twee portretten tegen van twee jongens uit een vooraanstaand adellijk Gelders geslacht. Deze portretten zijn geschilderd door de Duitse schilder Bohres in 1811. De twee jongetjes met de prachtige namen Maximilianus en Ludovicus waren, toen ze geportretteerd werden 6 en 5 jaar oud en ze hebben elk een paar prachtige krulschaatsen in de hand. Nog nooit van zo nabij, bijna fotografisch geschilderd krulschaatsen gezien, opgetuigd met riemen en al.

De redactie was het snel eens: deze twee portretten moeten op de voor- en achterkant van Kouwe Drukke nr. 20. Nummer 20 is toch wel een bijzonder nummer, dus er mag wel iets bijzonders op de omslag. Dit nummer is echter in dubbel opzicht een bijzonder nummer, want een ander "Gelders Gezicht" gaat de redactie verlaten. Ook met zo'n welluidende dubbele naam, "Bernardus Wilhelmus". Hij houdt het voor ons maar liever gewoon op de Hollandse naam Bart. De drie redactieleden die blijven geven Bart alle ruimte om een portret van zichzelf op de achterkant te zetten, want nummer 20 is het allerlaatste nummer dat hij opmaakt. Bart mijn wens is dan ook: maak er voor de laatste keer, zoals gebruikelijk, iets moois van!

Anrie Broere

Een redactievergadering kan heel gezellig en sportief zijn.
Opvolgers!!!!

DE FINISH

In mijn leven neemt het getal 7 een belangrijke plaats in. Ik beschouw het als een soort geluksgetal. Op huisnummer 7 ben ik 70 jaar geleden geboren en op dat nummer heb ik mijn leven lang gewoond. Eerst in Wageningen, nu op nummer 7 al weer veertig jaar in Bennekom. Bekend als ongeluksgetal is het getal 13. Tussen 7 en 13 ligt het getal 11, dit getal heeft ondertussen een beladen gevoel gekregen. Voor ons verzamelaars is 11 de 11 steden van de Elfstedentocht.

Voor mij betekent 11 de 11de ronde van de Kouwe Druktetocht, de 11 boekjes die ik opgemaakt heb, ik zie het finishblok al liggen. Klats!! daar klapt de klapper op het blok, misschien mag ik nog een ereronde rijden, voor Kouwe Druk nr. 21, maar dan is het definitief afgelopen en kan ik mij gaan wijden aan die dingen die in de afgelopen vier jaar zijn blijven liggen.

Het finishblok (Krijn van der Ham)

Tijdens het uitrijden, wil ik mijn tochtgenoten (redactie) bedanken voor de steun die ik van hen heb ondervonden. Om op de startlijn te beginnen, moet ik Niko Mulder bedanken voor het geweldige idee, om een blad op poten te zetten. Volgens mij heeft het ertoe bijgedragen dat het aantal begunstigers (leden), van 49 (7x7) in 7 jaar gestegen is naar 147 (3x7x7). Ik vind het nog altijd jammer dat Niko opgaf tussen de 9de en 10de controlepost. Eerder waren we Wiebe Blauw en Nico Pieterman al kwijtgeraakt omdat hun schaatsen stomp waren geworden.

Mijn tochtgenoten waarmee ik de KD finishlijn heb bereikt, zijn Anrie Broere, Tom Streng en Minne Nieuwhof. Van Anrie als hoofd/eindredacteur heb ik heel veel geleerd, niet alleen op schaatsverzamelgebied, maar ook over de Nederlandse taal. Zoals elke leerkracht eigen is wist hij nog altijd een foutje te vinden. Hij verzuimde daarbij niet een gedegen uitleg te geven. Tom, de Benjamin in onze redactie, zal ik niet vergeten door zijn kleine plagerijtjes. Vaak wist ik niet of hij mij in de maling nam of dat het ernst was, het gebeurde altijd zo dat ik mij er jong bij voelde. Graag wil ik hem bedanken voor zijn grote inzet voor het blad. Desnoods gooide hij zijn hele familie, wat zeg ik een hele schoolklas in de strijd om Kouwe Druk op tijd klaar te krijgen. Minne, onze samenwerking was wel heel erg close. Menige keer heb ik de angst gehad, dat hij met zijn knie mijn computer uit zou schakelen. Wanneer ik hem een aantal artikelen ter correctie bracht, met de gedachte, 'zo daar is hij wel een

tijdje mee zoet', belde hij al na enkele uren, 'kan ik vanavond even langs komen om de correcties aan te brengen'. Ik kon dan moeilijk weigeren. Het gevolg was dat we 's avonds gezellig met zijn tweeën naast elkaar voor de computer zaten. Na afloop van zo'n zitting dronken we dan vaak een Berenburgje op de goede afloop.

Aan de tocht doen ook andere deelnemers (de inzenders van de broodnodige kopij) mee. Die wil ik niet alleen bedanken voor hun ingezonden artikelen, maar ook voor de leuke contacten. Daarmee zijn vele vriendschapsbanden ontstaan, die hopelijk blijven bestaan.

Het publiek (de lezer) moet ik ook niet vergeten, zij is het die het mogelijk maakte dat deze tocht gereden kon worden. Wel hoop ik dat zij meer de rol van voorrijder op zich nemen, d.w.z. inspelen op de vragen die gesteld worden in Kouwe Druk. Juist deze antwoorden zijn het waard om voor het nageslacht vastgelegd te worden. Niet voor niks heeft Kouwe Druk een ISSN nummer gekregen.

Beste mensen, ik heb het werk altijd met heel veel plezier gedaan. Misschien vraagt u zich af, waarom stopt hij er dan mee? De reden daarvan zijn de tijdcontroles (de datums waarop Kouwe Druk dient te verschijnen) die wij onderweg tegenkomen, waardoor er bij mij te veel dingen zijn blijven liggen die ik voor mijn 77ste jaar nog af wil maken.

Gestart op noren, rijd ik nu de laatste ronde op mijn nog niet zo lang geleden aangeschafte schoonrijders. Schoonrijden: een manier van schaatsen waar ik veel eerder mee had moeten beginnen, maar waarschijnlijk nooit aan begonnen was, als ik de Poolster niet had gekend.

Bart van de Peppel

ADVERTENTIE

Aangeboden wegens overkomt:

- Jaargangen van Schaatskroniek (1976 t/m 1986)
- 2x het boekje Elfstedentocht 1942 (logboek van den achtsten elfstedentocht per schaats op donderdag 22 januari 1942). Dit fotoverslagboekje is uitgegeven door de firma Nooitgedagt.
- Schaatsseizoen 1976- 1977 "statistische terugblik"

Is er een abonnee in de omgeving van Mastenbroek (Zwolle) van wie ik de eerdere uitgaven van K.D. (t/m 2003) eens mag lezen?

Arnold van Ittersum tel. 038- 3446266

MIJN OUDE IJSVERENIGING EN DE FAMILIE HONIG (SLOT)

Deze serie is gestart in Kouwe Druk13 (dec. 2001) met een mooi verhaal van Ad Gras waarin een krantenverslag is opgenomen van de Tentoonstelling van de ijsclub Thialf te Zaandijk in 1879. In dit slotartikel wil ik hier ook aandacht aan besteden, omdat ik van Simon Honig materiaal gekregen heb uit het familie archief, waaruit blijkt hoe deze tentoonstelling was opgezet. Het is heel bijzonder dat het handmatig geschreven verslag na zo'n 125 jaar nog bestaat!

Allereerst blijkt hieruit dat de IJsclub Thialf en de familie Honig een tweeenheid vormden. Van de zes bestuursleden van Thialf waren er drie uit de familie Honig, die bovendien alle drie een bestuursfunctie bekleedden bij de organisatie van de tentoonstelling. Het doel van deze tentoonstelling was tweeledig. Enerzijds om modellen te laten zien uit vroeger eeuwen, die anno 1879 niet meer gebruikt werden en anderzijds en dat was het belangrijkste doel om schaatsen in de praktijk uit te proberen en deze onderling met elkaar te vergelijken. De beste drie zouden dan een prijs krijgen. Een soort warentest dus.

Er was trouwens nog een beperking ingebouwd. Het bestuur dacht primair niet aan Friese hardrijdschaatsen, maar aan schaatsen, waarmee op *Hollandsche wijze* werd gereden, dus de manier die wij tegenwoordig zwieren of schoonrijden noemen.

Vroeger werd deze manier van schaatsen ook wel *blokzijlen*, *buitenoverzwaaien*, *baaivangen* of *fleuren* genoemd.

Deze laatste term behoeft enige toelichting. In de 18^e eeuw waren de gebroeders Cornelis en Paulus Fleur uit Leiden bijzonder goede schaat-sers. Zij konden niet alleen snel rijden, maar ook fraai schoonrijden. Vooral Cornelis was een topper in deze discipline. Door zijn schoonrijden oogste hij zoveel bewondering in de omgeving van Leiden dat deze vorm van schaatsen de naam van *fleuren* kreeg. Een familienaam werd zo tot soort-naam.

De Engelsen hebben aan deze vorm van schaat-sen de charmante naam *Dutch roll* gegeven.

Het bestuur was zich duidelijk bewust van het bijzondere van deze tentoonstelling, want zij schrijven in hun brochure *Het is niet teveel gezegd als wij beweren dat een dergelijke tentoonstelling nog nooit in Nederland is gehouden.*

Schaatsen.

TE KOOP aangeboden voor f 25.— de
SCHAATSSEN, bekroond met de bronzen
medaille op de Schaatsen-Tentoonstelling,
gehouden te Zaandijk. Te bevragen bij den
Boekhandelaar J. HEIJNIS Tz. te Zaandijk,
onder letter E.

IJS-CLUB te Zaandam.

Dinsdag 23 December:
WEDSTRIJD OP SCHAATSSEN
met
PETROLEUMVATEN.

„THIALF”
ZAANDIJK.
Schoonrijderij

VAN
PAREN,
op ZONDAG 21 DECEMBER
ten 1.30 uur.

De organisatie van deze tentoonstelling werd grondig aangepakt. Zij plaatsen allereerst een advertentie in vier dagbladen, (o.a. het Friesche Weekblad) en lieten een circulaire drukken waarin de bedoeling en de voorwaarden voor deelnamen stonden beschreven. Het bijzondere van deze tentoonstelling was dat deze alleen door kan gaan als er voldoende sterk ijs was.

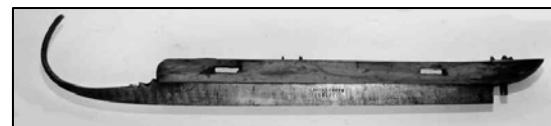
Onder voorwaarde no. 4 werd het als volgt omschreven: *De tentoonstelling zal alleen gehouden worden bij goed rijdbaar ijs, daar anders de praktische beoordeling der schaatsen niet mogelijk is, de dag der tentoonstelling zal tijdig worden bekend gemaakt.*

Er werd ook een aparte commissie/ jury aangesteld die de schaatsen, onafhankelijk van elkaar, ging uitproberen. Deze bestond uit de heren Jacob Vis, dr. L. van Eekeren en N. van Pommeren. Ongetwijfeld goede “fleurders”!

De oproep om schaatsen in te sturen werd niet alleen gedaan aan schaat-smakers, maar ook aan schaatsenverkopers en vertegenwoordigers van buitenlandse schaatsenmakers. En het interessante van dit stukje familiearchief is dat er een lijst bijgevoegd was waarop alle schaatsenverkopers en schaatsenmakers vermeld staan aan wie een circulaire was toegestuurd met vermelding van hun woonplaats. Opgeteld kwam ik tot 130 personen of bedrijven die een circulaire hebben ontvangen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik niet precies kon achterhalen wie wel of geen schaatsen heeft ingestuurd.

Onderverdeeld naar plaatsnamen waren dit:

Amsterdam	27	Utrecht	6
Amersfoort	3	Rotterdam	7
Dordrecht	5	Wormerveer	4
Delft	2	Zaandijk	6
Den Haag	6	Koog a/d Zaan	3
Leiden	4	Zaandam	10

Krulschaats Leeuwenberg
Collectie Frits Locher

G.J.Leeuwenberg was één van de twee inzenders uit Delft. Verder waren er nog een aantal plaatsnamen met maar één inzender.

Niet helemaal duidelijk is of hier ook particulieren bij waren die schaatsen uit vroeger eeuwen ingestuurd hebben. Waarschijnlijk is dit wel, want jonkheer J. van Eijs uit Amsterdam van de Keizersgracht 499 stuurt 2 paar schaatsen in uit familiebezit.

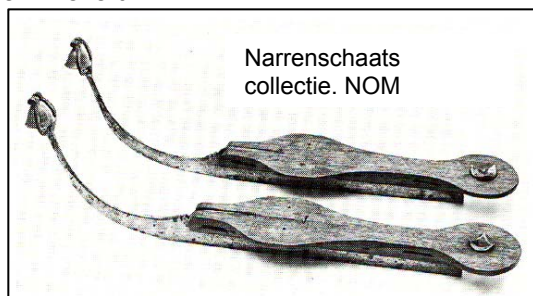
Een aantal zaken en namen valt op, zoals de vermelding van Ubel Wierda uit Winsum. Zou hij toen al een duplex schaats hebben ingezonden? En zou smid W. van Herk uit Lekkerkerk een voorvader van ons Poolsterlid Wim van Herk zijn? En wat te denken van Jan Gras uit Zaandam? Ook de naam C. Pel uit Zaandam komt voor, evenals J. Gorter uit Groningen (familie van de bekende Gorter?)

Maar ook namen van verkopers die Wiebe Blauw in zijn boek noemt treffen we op deze lijst aan, o.a. Wachtels uit Leeuwarden, gebr. Luckeij, Meyers en Howeler en Perry uit Amsterdam, de gebr. Kramer en A.G. Kramer uit Rotterdam en verrassend, J.S. Massee en Zoon uit het verre Goes. Het is verleidelijk om de andere namen, die niet in Wiebe's boek voorkomen, op te nemen bij de lijst van verkopers!

En hoe zit het met de 19de eeuwse Friese schaatsenmakers? Ook zij hebben inderdaad schoonrijdschaatsen ingestuurd. We komen enkele klassieke namen tegen: A.K. Hoekstra, G.J. Pool en B. Lantinga uit Warga, D.G. Minkema uit Oosterlittens en Sjoerd Hamstra, met als extra vermelding *Schaatshoutzetter*, S. Lanting en Thomas Faber uit IJlst en Ulbe Anne Faber uit Sneek. Van de Hollandse schaatsenmakers komen we A. Korver uit Vinkeveen tegen die maar liefst vier paar schaatsen inlevert.

Delhaes uit Zaandijk stuurt zijn beroemde narren-schaats in met de *klokjes in den lepel*. Minstens zo interessant is welke bekende schaatsenmakers hun producten niet inleverden. Er kwam geen Nooitgedagt, Ruiters of Vonk, op deze lijst voor om maar enkele van de bekendsten te

noemen. Maakten deze fabrikanten toen nog geen schoonrijdschaatsen en alleen maar hardrijdschaatsen? Of stonden deze bedrijven rond 1880 nog in de kinderschoenen? Van Nooitgedagt bijvoorbeeld is bekend dat in zijn eerste catalogus de schaatsen een kleine minderheid vormden naast het uitgebreide assortiment aan schaven, beitels enz. Hoe het ook zij, het is interessant zo'n lijst met schaatsenmakers en verkopers eens grondig door te spitten om te kijken of er ook nog onbekende makers boven water komen, die een aanvulling kunnen zijn op, ik herhaal het nog maar eens, Wiebe's voortreffelijke schaatsbijbel.

Narrenschaats
collectie. NOM

De Tentoonstelling

De tentoonstelling, die gehouden werd in hotel De Zwaan in Zaandijk, werd geopend op 15 januari 1879 en duurde tot 15 februari. De redevoering die gehouden werd bij de sluiting van dit evenement is bewaard gebleven en "De President" J. Honig was niet alleen een goed bestuurder, maar ook iemand die goed met woorden kon spelen. "Wij, het bestuur van Thialf, heeft met het organiseren van deze tentoonstelling getoond te kunnen wat wij willen en de fabrikanten en inzenders hebben getoond te willen wat ze kunnen." Hij deelde mee dat de tentoonstelling door 1200 betalende personen was bezocht, niet meegeteld de schoolkinderen en de wezen van Zaandijk, die hadden gratis toegang hadden. In die tijd moet het aantal wezen vrij hoog geweest zijn, anders zou dit niet zo uitdrukkelijk vermeld zijn. De kosten waren hoog: 1200 gulden, voor die tijd een groot bedrag. Zo gezien was het tekort laag, het bedroeg maar 40 gulden.

Gelukkig was de winter van 1878/79 redelijk streng en lang (volgens Buisman), Honig spreekt zelfs van een *magtig vorst*, zodat de "tentoonstelling van een dag" - de praktische beoordeling van de schaatsen - door kon gaan.

Op 8 februari konden de prijzen worden uitgedeeld, en zoals bekend, ging de 1ste prijs, een gouden medaille, naar de firma Leeuwenberg uit Delft met zijn Duitse schaatsen, de 2de prijs naar A. Korver uit Vinkeveen met zelfgemaakte schaatsen en de 3de prijs naar de heer Bakker als vertegenwoordiger van de firma Sieper uit Ronsdorf, let op: met toevoeging Pruisen!

De "Pruisische" schaatsenmakers hadden het er dus niet slecht afgebracht.

Naast deze drie hoofdprijzen werden er, zoals gebruikelijk een zestal getuigschriften uitgereikt die betrekking hadden op zowel de antieke schaatsen als op de nieuw ingebrachte schaatsen. Zo kregen jonkheer Van Eijs voor een paar schaatsen uit 1700, H. Delhaes voor zijn narrenschaats (die zich nu bevindt in de collectie van het Openluchtmuseum in Arnhem), S. Lanting uit IJlst en F. H. Pijttersen uit Sneek voor hun Fries model elk een diploma. Navraag bij het Fries Scheep-vaartmuseum in Sneek leert ons dat de lijst van schaatsenmakers weer met één kan worden uitgebreid.

Pijttersen stond bekend als schavenmaker en heeft waarschijnlijk

ook schaatsen gemaakt. De combinatie van het maken van schaven(en beitsels) kwam dus kennelijk niet alleen bij de firma Nooitgedagt voor.

Op deze tentoonstelling zou er weer veel te genieten zijn geweest voor een schaatsverzamelaar, want er waren ook veel schaatsen uit Amerika te bewonderen. Zelfs de zwaantjesschaatsen waren toen al bekend. Een ander topstuk was een paar volledig gouden schaatsjes, dat kleiner was dan 1 centimeter en met een vergrootglas bekeken moest worden. Maar dat kunstenaars al in een heel vroeg stadium met goud fantastisch mooie sieraden konden maken weten we als we de tentoonstelling *Grieks Goud* gezien hebben in Amsterdam.

Je vraagt je altijd af: zou er van al dit hierboven beschreven moois nog iets over zijn? Jazeker: de narrenschaats, maar ook een getuigschrift. Enige tijd geleden bezocht ik de kleine presentatie van schaatsen op tegels en Fries aardewerk in het Scheepvaartmuseum in Sneek en wat zag ik tot mijn verrassing in de ijszaal? Een getuigschrift van de IJclub Thialf uit Zaandijk dat in 1879 verstrekt was aan de firma Minkema uit Oosterlittens, die voor zijn schaatsen de beoordeling op zijn getuigschrift vermeld kreeg: *voor solide en zaakkundige bewerking*.

De cirkel is rond. Toch goed dat er musea zijn die niet alleen ons cultureel erfgoed bewaren, maar ook tentoonstellen!

En hoe staat het met de IJclub Thialf in Zaandijk? Slecht! De IJclub Thialf, gefuseerd met Willem Barentsz in 1932, bestaat alleen nog in naam en is nu een buurtvereniging geworden. Of deze vereniging haar cultureel erfgoed goed bewaart, daar heb ik grote twijfels over. Het ondertussen beruchte blazoën is nog steeds niet boven water, al beweert de huidige voorzitter dat het op de zolder van zijn moeder ligt. Als dit blazoën inderdaad weg is, werpt deze vermissing toch wel een grote smet op het blazoën van deze vereniging.

Gelukkig maar, dat het archief van de familie Honig wèl goed bewaard gebleven is!

Anrie Broere

DE TROMMEL (8) EEN KISTWERK

Als fervent recreatief schaatser, is Jan Kees Korf een echte liefhebber te noemen. Gepassioneerd weet hij mij in zijn verhaal direct mee te nemen naar winter, ijs, het schaatsen, bruggen over het ijs, topografische kaarten en zijn liefde voor kunst. Geboeid zit ik te luisteren naar een man die wat leeftijd betreft mijn vader had kunnen zijn. Jan Kees doet zijn verhaal. Vragen stellen hoef ik niet.

Opgegroeid in Noord-Holland heeft hij het schaatsen van thuis meegekregen. Zijn moeder altijd actief in de sport heeft hem de liefde voor het schaatsen bijgebracht. Op zijn bureau liggen een paar mooie Noord Hollandse schaatsen. "Kijk" vertelt hij met enige trots, "deze waren van haar, mooi hé? Later heeft ze rondrijders gekregen. Die had mijn vader ook en zo konden ze samen beter uit de voeten".

In 1964, na zijn trouwen, verhuisde Jan Kees naar Leeuwarden waar hij voor de provincie is gaan werken. Hij was daar medeverantwoordelijk voor alles wat met waterschap, boezemwater en vaarwegen te maken had. Het in kaart brengen de Friese wateren behoorde tot zijn taak.

Als er water is kan er ook ijs zijn en zo mag hij zich de vader noemen van de huidige Friese IJswegenkaart. Als Jan Kees dan ook 's winters de ijzers onderbindt neemt hij steevast een touwtje van 1.20 m. mee. De hoogte van bruggen die hij tegen komt wordt zo nog steeds door hem gecontroleerd en op de iJswegenkaart met potlood bijgewerkt.

De Friesche IJsbond

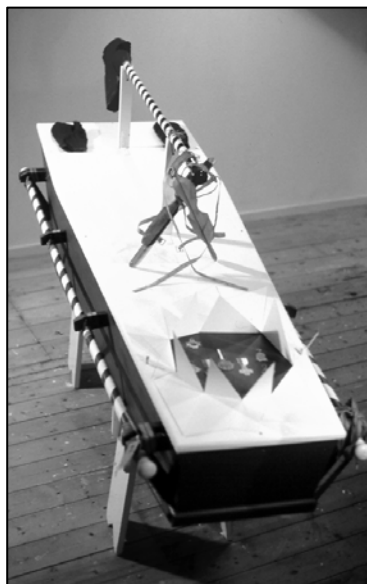
Als je in Friesland moet bepalen of er water ingelaten of geloosd moet worden, dan tel je echt mee. In een winter met vorst staan alle organisaties in jouw richting op scherp. Wat gebeurt er met het water en mag er nog gevaren worden? Vanuit deze functie heeft hij zitting genomen in De Friesche IJsbond. Binnen deze organisatie, die 22 lokale iJswegencentrales onder zich heeft, kon hij zijn steentje goed bijdragen.

Na 1990

Als je dan via een mooie regeling vroegtijdig kunt stoppen met werken is er ineens de ruimte voor dingen die je altijd al graag had willen doen. Van zijn vader (tekenleraar) had Jan Kees de liefde voor tekenen meegekregen. En zo begon hij op latere leeftijd nog aan een opleiding aan de kunstacademie. In Groningen rondde hij in 1994 zijn opleiding af en mocht hij zich vanaf die tijd beroepskunstenaar noemen.

Inmiddels is dan ook de stad verruild voor het platteland waar het heerlijk leven is als kunstenaar. De plek waar je 's winters achter het huis op houten schaatsen zo de wijde wereld in kunt glijden. En dat is toch wel de echte

reden. "Recreatief hoor, geen snelheid. Het is de toertocht die me trekt". Jan Kees laat me een blikje vol toertochtmedailles zien.

Het Kistwerk van Jan Kees Korf

Een kistwerk

Enige jaren geleden kwam de vraag bij Jan Kees terecht of hij, als kunstenaar, een thema wilde uitwerken rond een doodskist. Samen met ruim honderd andere Friese kunstenaars is hij de uitdaging aangegaan. Even op een zijspoor, wat hem betreft, heel wat anders dan schilderijen en zeefdrukken.

De begrafenisondernemer belde op met de mededeling dat er de volgende dag een kist aan huis bezorgd zou worden en of hij de burens even wilde inlichten dat er niemand was overleden.

Ging het in Trommel 4 ook over een kist, deze zal er uiteindelijk totaal anders uit komen te zien. Het moest een doodskist voor een schaatser worden. In dit geval wel voor de hand liggend.

Jan Kees gaat aan het werk. Allerlei attributen ieder met eigen betekenis worden aangebracht. Aan de lange zijden van de kist worden schaatsstokken gemonteerd versierd met oranje veters. Draggers, die natuurlijk je eigen schaatsvrienden zijn, kunnen de kist hieraan uitdragen. De horizontaal aangebrachte ijshaak zegt ons iets over de betrouwbaarheid of juist onbetrouwbaarheid van het leven. Dan is hier het ijs dik genoeg en dan juist daar weer erg dun. Zelfs lopen we de kans een nat pak te halen en dreigen we door het ijs te zakken.

De aan de ijshaak bevestigde papieren schaatsen verwijzen ons naar de vergankelijkheid. Als op schaatsen glijden we door het leven. De vergelijking met een toertocht is op zijn plaats. De wind soms in de rug maar ook regelmatig weer tegen. Scheuren en wakken zijn ons deel. Alleen het begin en

Aan de ijshaak bevestigde schaatsen

het einde van de tocht zijn de vaste gegevens. De witte bovenkant met daarin een aangebracht wak, symboliseert de koude. Het donkere wak waarin we uiteindelijk allemaal verdwijnen, met slechts enkele tastbare toertochtmedailles die ons nog enige roem verschaffen. De felgekleurde muts en sjaal mogen de zonnige kant van ons bestaan benadrukken.

Deze kist mocht samen met vele andere kisten tentoon worden gesteld. Een stoffelijk overschot van een schaatser mocht deze kist niet vinden en zo is deze kist een eenzame dood gestorven.

Het is dinsdag 30 maart en ik zit samen met Jan Kees nog even na te praten. Het is een zonovergoten voorjaarsdag. De dag dat prinses Juliana wordt begraven. Gedachten aan een kist zijn dan niet zo vreemd, net als de gedachte dat ook zij van schaatsen hield.

Harry Karssies

HERINNERINGEN VAN EEN NEDERLANDS-CANADESE SCHAATSVETERAAN

Enige tijd geleden las ik een oproep in het veteranentijdschrift *Checkpoint* van een zekere Con Desplanque, wonend in Canada. Hij had in de Mobilisatie winter van 1940 de Elfstedentocht gereden en zocht contact met zijn twee schaatsmakers. Helaas is dit niet gelukt, maar een ander contact wel. Deze krasse 86-jarige heb ik namelijk benaderd en hem gevraagd of hij zijn belevenissen voor Kouwe Drukke eens op papier wilde zetten. Tot onze grote verrassing stuurde hij de redactie een prachtig verhaal toe. Ik hoop dat jullie dit ook vinden.

Anrie Broere

In de strenge winter van 1929 leerde ik schaatsen. De winter was lang en koud, zodat mijn vader mij vanuit Utrecht meenam naar de Lekdijk, om al het ijs dat daar opgehoopt was, te bekijken. Verder was de winter lang genoeg, met 71 vorstdagen. Zo kon ik het schaatsen goed onder de knie krijgen, en ik mijn eerste schaatstocht kon maken. Van Amsterdam over IJpendam naar Monnickendam en vandaar over het zoutwaterijs van de Gouwe naar Marken. Nadat ik als aandenken een paar miniatuur houten klompjes had mogen kopen, werd de terugtocht naar Amsterdam aanvaard.

Gedurende mijn HBS tijd waren er een paar ijswinters waar ik mijn schaatsvaardigheid kon aanscherpen. Mijn vader had handelsbetrekkingen met de firma Nooitgedagt in IJlst, waar niet alleen schaatsen gemaakt werden maar ook gereedschap. Mijn vader werd door de heer Nooitgedagt uitgenodigd om

mij eens een keer mee te brengen. We werden samen door het bedrijf rondgeleid, en bij het afscheid nemen kreeg ik van de heer Nooitgedagt een paar Wicher de Salisschaatsen, doorlopers, die ik tot voor een paar jaar geleden heb kunnen gebruiken. Maar door een viertal kwakkelwinters moest ik wel geduld hebben om ze te kunnen gebruiken om meer tochten te maken. Op de tweede Kerstdag van 1938 was ik op de Loosdrechtse Plassen aan het schaatsen toen in de verte een klein gezelschap me tegemoet kwam. Voorop ontdekte ik Prins Bernhard zodat ik de tijd had mijn fotoestel te voorschijn te halen om die ontmoeting te vereeuwigen. De prins schaatste rond met zijn bekende jagershoedje op en met een pofbroek aan. Later las ik in de krant dat hij zich in gezelschap van de burgermeester van Loosdrecht van het Hollandse ijsvermaak op de hoogte had gesteld, inbegrepen de geneugten van een "koek en zoopie"

Midden Con Desplanque.

In 1939 werd ik opgeroepen in militaire dienst en na een opleiding als sergeant in September geplaatst bij de eerste compagnie van het eerste bataljon van het 9de Regiment Infanterie (1-I-9 R.I.) dat gemobiliseerd en ingekwartierd was in Haarlem. Het regiment bestond hoofdzakelijk uit Friezen, die hun onderdeel dus ook "It Fryske Njogende" noemden. Als Hollander moest ik overhaast Fries gaan leren om te weten te komen wat er zo gaande was. Ik moet zeggen dat ik er een prettige mobilisatietijd heb doorgemaakt.

Het jammere echter was, nadat ik in April 1940 was gepromoveerd tot vaandrig, dat ik overgeplaatst werd naar een andere compagnie en bataljon van 9 R.I. Gedurende de eerste dag van de oorlog werd de bus van

waarin mijn oude sectie werd vervoerd gebombardeerd bij Sassenheim en kwamen de meesten om het leven.

Om de dagelijkse oefeningen wat meer variatie te geven werd het vriesweer met beide handen aangepakt om dit op de schaats te doen. Vooral het ijs op de Leidse Vaart was daar goed voor. Het was weer een goede lange winter, want op 7 Januari 1940 deed ik mee aan de 72 km lange Dorpentocht in Noord-Holland. En toen het bekend werd dat er een Elfstedentocht gereden zou worden, dacht ik, dat ik als Hollander tussen al die Friezen moest tonen dat ik ook wel schaatsen kon. Dus gevraagd of ik verlof kon krijgen om er aan mee te doen. En dus kreeg ik op 29 Januari twee dagen periodiek verlof om mee te kunnen doen, als ik maar zorgde op 31 januari met de eerste reisge-

legenheid terug te keren naar mijn kwartier. Dus ben ik op de trein gestapt met mijn doorlopers, een paar geleende reserveschaatsen en een zakje suikerklontjes. Ik kwam vrij laat aan in Leeuwarden en moest mijn weg naar de Beurs vinden. Daar kreeg ik mijn controlekaart.

Er was kennelijk een tekort aan kaarten, want ik kreeg een kaart van een persoon, die besloten had toch maar niet mee te doen. Verder kreeg ik de speciale uitgave van De Friesche Elfsteden Vereniging waarin 911 namen vermeld waren, die zich al eerder opgegeven hadden, waaronder ongeveer 120 militairen van het Veldleger en de Vloot.

Van slapen kwam die nacht niet veel, want er was geen tijd om onderdak te zoeken en we moesten al om 5 uur in de morgen klaar zijn om te vertrekken. Dat gaf me tijd om mijn uniform vol met kranten te stoppen, rond mijn dijen en onder mijn tuniek, want het weer leek er op dat je dat wel nodig had.

Om 5 uur in de morgen konden de 700 wedstrijdrijders vertrekken. Het was ongeveer 20 minuten lopen van de Beurs naar de startplaats aan de Schenken-schans, waar je de schaatsen onder kon binden en de tocht kon beginnen. Het was wat dringen om door de controle te komen en dan te vertrekken. Nadat de laatste wedstrijdrijders vertrokken waren kregen de 2700 tochtrijders de kans hun schaatsen aan te doen. Er stond een straffe zuidoosten wind, wat betekende dat we de eerste 42 km tot Sloten de wind aardig tegen hadden. Dat verhinderde de koplopers niet om daar al om 7 uur precies aan te komen. Ik zelf kwam er 3 minuten voor negen aan. Op sommige plaatsen lag er veel sneeuw op de baan en was er niet veel ruimte om anderen in te halen. Ook op de weg naar Stavoren was er veel stuifsnieuw. Toen ik in Stavoren aan kwam begon de wind meer naar het Noorden te draaien, wat betekende dat

No. 447

ELF-STEDEN-VEREENIGING
GEVESTIGD TE LEEUWARDEN

Ald. TOCHT.
WEDSTELIJDE wedstrijd

Contr. XI-S. Leeuwarden

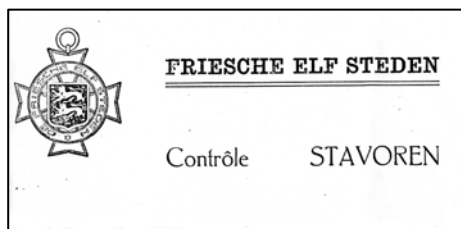
Desplanque

Contrôlekaart voor de Elfstedenvereniging

De Elf Friesche Steden.	Controlepost.	Onder- of totaal linge afgelegd aan- of af- in K.M. in K.M. loost	Tijd van vertrek	Tijd van Controlleur	Handtekening van den Controlleur	Bemerkingen
Leeuwarden	Hotel Spoorzicht	--	--			
Sneek	Café Bokma	23.90	23.90			
IJlst	Café „Wap. v. IJlst“	3.80	27.70	3.47		Contr. XI-S. IJlst
Sloten	Hotel de Zevenw.	14.10	41.80	0.57		Contr. XI-S. Sloten
Stavoren	Café A. Kuperus	26.--	67.80			
Hindeloopen	Woonhuis J. Kool	10.80	78.60	11.30		Contr. XI-S. Hindeloopen
Workum	Café „de Zwaan“	8.00	82.50			
Bolsward	Hotel Roermans	13.25	100.75	13.25		Contr. XI-S. Bolsward
Harlingen	Heerenlogement	17.60	118.45	15.03		Contr. XI-S. Harlingen
Franeker	Café Saakstra	12.75	131.10			
via Bartheleum						
Dokkum	Café Drost	44.75	175.85	7.21		Contr. XI-S. Dokkum
Leeuwarden	De Groene Weide	23.50	199.35			

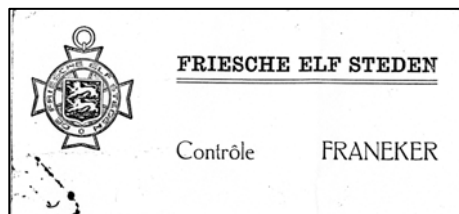
De Regtelings Commissie:
Mr. M. E. HEPKEMA
J. M. KINGMA

je het hele traject van meer dan 100 km naar Dokkum de wind weer tegen had. Ik was in Hindeloopen op een kwartier na, al 3 uur achter op de koploper. Bij Workum moest je de dijk opklimmen om door de controle te gaan. De baan was op bepaalde plaatsen zo smal dat je door de sneeuw moest rennen

als je iemand passeren wou, iets dat je ritme geen goed deed. En de schrale ijskoude wind sneed je af en toe de adem af. Ik kwam om iets over drie bij Harlingen aan, vier uur later dan de kopgroep. Gedurende de tocht naar Franeker begon het al donker te worden. Het werd nu

doordouwen. Meestal reed je in een groepje, met ieder op zijn beurt op kop om de wind te breken. Om twintig over vier werd Franeker gepasseerd, en begon de lange trek naar Dokkum. Dat was ongeveer de tijd dat de winnaars Leeuwarden naderden. Maar het was nog geen tijd om op te geven, dus verder op weg. Het duurde wel even voordat we in Vrouwbuurstermolen aankwamen. Hier werden we tegengehouden want de baan tussen Dokkum en Leeuwarden was onveilig verklaard. Ik kwam terecht in een café dat langs de vaart stond, er kwamen steeds meer mensen bij zodat we uiteindelijk als haringen in een ton doodvermoeid naast elkaar op de vloer lagen te rusten. Later hoorden we dat op vele boerderijen in de buurt anderen een gastvrij onderdak gekregen hadden. Het waren er zoveel dat er tien bussen voor nodig waren om alle gestranden weer in Leeuwarden terug te krijgen. Je meldde je af in de Beurs. We kregen te horen dat we toch nog voor het Elfstedentochtkruisje in aanmerking kwamen, als je Wier maar bereikt had.

Honderd vijftigwedstrijdrijders en 29 tochtrijders volbrachten de trip, maar nog 1289 anderen kregen ook het kruisje. Na aankomst werd het tijd om de kranten van onder mijn uniform weg te halen. Die vielen als een prop pulp, doordrenkt met zweet, op de grond. Mijn uniform zal vermoedelijk niet naar rozengeur en maneschijn geroken hebben! De vermoeidheid begon parten te spelen en ik kan me absoluut niet herinneren of ik die nacht geslapen heb, hoe ik gegeten heb onderweg en daarna en hoe ik weer in Haarlem beland ben. Maar ik stond weer op tijd op het appel!

De volgende twee winters waren weer ijswinters en ik zag kans tussen mijn landmeterswerk door het hele land, toch nog een Merentocht van 70 km in

Noord-Holland mee te rijden in 1941 en een 120 km Dorpentocht in 1942 in dezelfde provincie. Hoewel er in die winters ook Elfstedentochten werden gereden, dacht ik, gezien de oorlogsomstandigheden, dat het beter was geen risico te nemen voor wat betreft mijn gezondheid. Dit was geen overbodige maatregel, want in de 1942 stierven drie mensen, omdat ze bevroren voeten hadden en daardoor tetanus hadden opgelopen. Wel heb ik in een van deze winters een trip gemaakt van Utrecht naar Gouda en terug. De bedoeling was om in Gouda een lange stenen Goudse pijp te kopen en die heelhuids mee naar huis te nemen. Wat me gelukt is ook!

De laatste jaren van de oorlog waren niet bevorderlijk voor ijsvermaak en het feit dat ik weer opgeroepen werd in 1945 en tot begin 1950 voor mijn nummer in dienst was, o.a. drie jaar in Indonesië, kon ik mijn schaatsen niet gebruiken.

Zingend ijs

Wel werden ze nog in het jaar 1950 meegenomen naar Canada. Buiten schaatsen in Canada kan je niet vaak, want het ijs is meestal met een dikke laag sneeuw bedekt. Meestal wordt er net genoeg schoongemaakt om er wat (ijs)hockey te spelen. Vandaar dat iedereen hier hockey- of kunstschaatsen heeft. Een hoogst enkele keer is er mooi ijs buiten zonder sneeuw en kun je op wat meertjes je wat verder bewegen. Maar omdat je nooit weet of je wat zal overkomen, is het niet erg wijs om al te ver van de rest van de mensen weg te gaan. Het meeste wordt hier toch geschaatst in overdekte "icerinks", die voornamelijk gemaakt zijn om er hockey te spelen. Je hebt er veel bekijks als je er je doorlopers aandoet, want houten schaatsen zijn hier alleen in musea te bekijken. Maar de banen zijn zo kort dat je er een paar rechte slagen kan doen en dan is het weer beentje over om door de bocht te zeilen. Op een mooie winterdag waren we met een stel collega's op een meertje in de buurt bij elkaar gekomen. Prompt werd er een hockeywedstrijd georganiseerd. Dit zal vermoedelijk wel de eerste en enige keer geweest zijn dat de scheidsrechter op doorlopers zijn taak vervulde.

Maar mijn Nooitgedagts hebben me toch nog vele jaren veel plezier gegeven. En als het hier heel hard vriest en je bent buiten aan het schaatsen gebeurt er soms iets dat heel opmerkelijk is. Het ijs vriest stuk en barst en dat geeft een klokjesachtig geluid. Als dat gebeurt lijkt het wel of er duizenden klokjes van allerlei toonaarden dichtbij en veraf voortdurend om je heen klinken. Ik heb dat een paar maal meegemaakt, het leek wel of je in een toverwereld terecht gekomen was. En als ik dan thuis kwam kon ik zeggen dat ik het ijs had horen zingen.

Aan een heel erg populair ijsvermaak, curling, heb ik nooit meegedaan. Maar de kleinste plaatsjes hier hebben een curling rink waar man en vrouw, jong en oud, zware stukken graniet over het ijs schuiven. Het is een mooie sport,

die je een combinatie van kegelen en biljarten op ijs zou kunnen noemen en veel oefening vraagt om er goed in te zijn.

Een paar jaar geleden begonnen mijn benen het op te geven en heb ik mijn oude getrouwe schaatsen op moeten hangen. De laatste keer dat ik ze onder had, was in Ottawa, waar dwars door de stad een ijsbaan van 7,8 km lang wordt schoongehouden op het Rideau Kanaal. Er wordt daar druk gebruik van gemaakt, maar op de dag dat ik er was, was het ongelofelijk koud en mijn vrouw kon ik niet te lang langs de kant laten staan. Het was echter al een paar jaar mijn wens om op die baan te rijden en die wens was dus toch uiteindelijk in vervulling gegaan.

Ik heb de Elfstedentocht dus wel meegemaakt maar niet uitgereden. Dat er voor mij een tegeltje in het Elfstedenmonument is geplaatst stel ik zeer op prijs, want als ik zo de tijden zie van de laatste tochten, die in een kleine zeven uur verreden waren, en vergelijk met de tocht in 1940, waar de winnaars elf en een half uur voor nodig hadden, dan was die tocht wel wat aan de zware kant. De meeste wedstrijdrijders kwamen toch nog tussen 6 uur en 8:25 aan, hoewel er nog drie zich even voor elf binnen meldden. De eerste tochtrijder kwam om 6:18 in Leeuwarden aan.

Maar het geelblauwe Elfstedentochtlint dat alle deelnemers op moesten hebben hangt nu nog, hoewel geheel verschoten, aan de muur van mijn werkkamer!

Con Desplanque (Canada)

Een zeldzame foto van een schaatsende Prins Bernhard

DE EERSTE VERSTELBARE METALEN SCHAATS?

Het gaat in dit artikel over de metalen schaats met verstelbare koperen voetkap die rond 1820 door Dittmar in Heilbronn gemaakt is.

In 1789 trok Georg Dittmar vanuit Berlijn naar Heilbronn en richtte daar een werkplaats op als meestersmid. Georg Dittmar maakte als bijproduct handmatig zeer fraai bewerkte schaatsen, vermoedelijk rond 1820. Het benodigde staal, betrok hij van een koninklijk hoogovenbedrijf (Friedrichstal?) uit het Württembergische land, want de invoer uit het Rijnland was vanwege de hoge tolrechten onwaarschijnlijk.

Deze schaatsen zijn waarschijnlijk de eerste metalen schaatsen die, nog voor de uitvinding in de V.S. hiervan, in Duitsland gemaakt zijn. Volgens mij, vertonen ze grote gelijkenis met de Rembrandts onder de schaatsen, de schaatsen van baron de Woelmond uit omstreeks 1800, die zich bevinden in de collectie Van der Wal in Haarlem.

In Vitrine 20 liggen de prachtige schaatsen tentoongesteld.

In 1820 stierf Georg Dittmar. Onder de naam "Gebroeders Dittmar" zetten zijn nakomelingen de firma van Dittmarsche messenfabriek tot ongeveer 1903 voort. De firma verwierf een groot aanzien en een uitstekende naam als messensmederij. De gebroeders Dittmar toonden op de internationale industrietentoonstelling in 1851 te Londen een complete verzameling jachtmessen, hartsvangers (een speciaal lang soort jachtmes, A.B.) en dolken van niet te overtreffen kwaliteit. Vooral een jachtmes met een bekoorlijk gegraveerd jachttafereel, een reliëf verguldsel op een blauwe ondergrond, de handbeschermer met reliëfversiering in zilver en de handgreep van ivoor op bruine ondergrond onderscheidde zich.

Behalve alle soorten messen werd luxe tuingereedschap ook in andere werkplaatsen in Heilbronn en omgeving vervaardigd. De firma verwierf 114 medailles op tentoonstellingen in allerlei landen o.a. de zilveren medaille op de algemene Parijse tentoonstelling in 1855. In het midden van de 19de eeuw verwierf zij ook in het buitenland, speciaal in Zwitserland, Rusland en Noord Amerika erkenning, een goede afzet en een grote faam.

Fred de Vegt
Vertaling: Anrie Broere

VITRINE 20

Fraai bewerkte verstelbare schaatsen, die d.m.v. een schroefspindel onder de schoen werd bevestigd (zijaanzicht).

De schaatsen van bovenaf gezien. De koperen voetkappen en de mooie bewerking is goed te zien.

Detail van de hakplaat.

Deze foto's zijn ons toegestuurd door Fred de Vegt. Het is ons niet duidelijk of de schaatsen deel uit maken van zijn collectie. Is dat wel het geval, dan bezit Fred een paar prachtige schaatsen. Gefeliciteerd ermee.

Foto's: Fred de Vegt

Portret van een adellijke jongeman, met een paar mooie krukschaatsen onder zijn arm. Geschilderd door de Duitse schilder Bohres in 1811.

HET VERHAAL ACHTER DE SCHAATSEN

Het is al weer een poosje geleden dat ik schaatsen vond met de naam Gebr. Stavenga Akkrum-Roordahuizum. Aangezien deze naam niet in het eerste boek van Wiebe Blauw genoemd werd, belde ik hem toch maar en hij kende de naam niet.

Zelf ben ik maar op onderzoek uitgegaan en eerst de Stavenga's in Friesland gebeld of die ergens van wisten. Er zijn niet veel Stavenga's in Friesland en niemand die wist van een smid of schaatsenmaker, echter een heer Stavenga in Drachten gaf mij het advies zijn zwager in Olst te bellen, want die wist hoe je moest zoeken in de Friese archieven. Deze man gebeld en gevraagd of hij wilde kijken welke Stavenga's in Friesland woonden in de periode tussen 1890 en 1940 daar ik de schaatsen uit die periode schatte.

Een paar weken later belde hij mij op en vertelde een lijst te hebben met namen Stavenga en vroeg mij waar hij die lijst heen moest sturen, naar Hengelo vertelde ik hem.

Hengelo: *'daar woont een zoon van mij'*, was het antwoord, *'waar dan'*, vroeg ik. Laat die zoon nu zo'n 200 meter van mij af wonen, en toen ik hem zei waar ik woonde vertelde hij mij dat hij wel eens bij me voorbij was gekomen.

Maar met de toegezonden gegevens de Friese kamer van koophandel geschreven en de gegevens van de smederij in Roordahuizum gekregen. Met data van vestiging en beëindiging wegens faillissement.

Nu ik deze gegevens had was ik in staat om nog een kleindochter te achterhalen en belde haar.

Zij vond het leuk om de geschiedenis van de smederij te vertellen, maar had een andere geboortedatum van haar opa, het scheelde een jaar, tijdens het telefoongesprek haalde ze zelfs de foto van de grafsteen erbij. Mijn gegevens komen van de Kamer van Koophandel en van het Historisch archief in Friesland vertelde ik haar. Toen was het even stil aan de andere kant van de lijn. Nu weet ik het zeker zei ze, we hadden er altijd al een vermoeden van dat mijn grootouders moesten trouwen vanwege de aankomende geboorte van mijn vader. Zelfs op hun grafsteen hebben ze het nog ontkend.

Helaas had de familie geen schaatsen meer met de naam Stavenga, maar een paar maanden later kreeg ik van Jitse Hotsma een kopie van een rekening van de smederij Stavenga.

De moraal van dit verhaal
Er bestaat geen toeval.

Wim Molenveld

OPROEP 1 (MUSEUM WILLEM VAN HAREN TE HEERENVEEN)

Zoals de meeste Poolsterleden al weten wordt er in de komende winter van 24 december 2004 tot en met 6 maart 2005 in Museum Willem van Haren in Heerenveen een boeiende tentoonstelling gehouden naar aanleiding van het 150-jarig bestaan van de Koninklijke IJvereniging Thialf.

Naast een overzicht van de historie van Thialf in de afgelopen 150 jaar wordt er veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van de hardrijdschaatsen wereldwijd.

Achter de schermen is er het afgelopen jaar al veel werk verzet. We hebben al veel schaatsen uit verschillende landen. We hebben echter nog geen schaatsen uit de volgende landen: Canada, China, Finland, Frankrijk, Italië, Japan, Oostenrijk, Rusland, Zweden en Zwitserland.

Wie hardrijdschaatsen (of trofeeën van oude kampioenen, bijvoorbeeld Tubbet of Donghue) heeft uit één van deze landen en ze tijdelijk af zou willen staan voor deze tentoonstelling wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met Wiebe Wijnja, tel. 0515 532607 of Anrie Broere, tel. 0316 223081

Wellicht ten overvloede: we hebben geen behoefte aan kunstrijschaatsen, hoe mooi ze ook mogen zijn!

Bij voorbaat hartelijk dank.

Anrie Broere

150 jaar

Koninklijke IJvereniging Thialf

EEN NIEUWE RUBRIEK

Ed Braakman heeft in de loop van de afgelopen jaren een groot aantal patenten via zijn computer opgespoord. Hij heeft de redactie gevraagd of het niet zinvol zou zijn om in elk nummer van Kouwe Drukke een patent te bespreken en af te beelden. Wij vonden dit als redactie een prima idee, omdat wij van mening zijn dat er over "de schaats" als object nooit genoeg gepubliceerd kan worden. Wij wensen Ed veel succes toe met deze nieuwe serie.

Anrie Broere

SCHAATSPATENTEN (1)

Nu ik, na een aantal jaren verzamelen, in het bezit ben van enige duizenden schaatspatenten wil ik er iets mee doen. Ik loop ik al enige tijd rond met het idee deze kennis niet voor mij zelf te houden doch deze te delen met mede-verzamelaars. Doelstelling is om kennis te delen en zo zelf ook wijzer te worden bij het verzamelen van de informatie.

Door medewerking van Teun Wanink, Maarten Dijkstra en René Diekstra legde ik de basis van mijn verzameling, die nu circa 2500 patenten bevat o.a uit de USA, Duitsland, Canada, Engeland, Zwitserland, Tsjechië, Hongarije, Peru, Bulgarije, Scandinavië, Nederland enz. vanaf 1790 tot circa 1950. Zo zitten er patenten bij van het eerste Duitse Schaatspatent nr 187 van Becker, patenten van houten USA krulschaatsen, patenten van technische verbeteringen, mooie zeer bijzondere patenten zoals van vroege klapschaatsen (1875), van zeer exclusieve handgemaakte bronzen schaatsen, circa 75 patenten van parlorschaatsen/rolschaats en skeelers uit 1860-1900, enkelsteunpatenten enz. Verder veel patenten van schaatsen die mogelijk niet in productie genomen zijn of modellen waar slechts één paar van is.

Door een kleine groep verzamelaars wordt reeds volop gebruik gemaakt van de patentinformatie om hun collectie te documenteren.

René Diekstra houdt al jaren, indien mogelijk patenten en schaatsen bij elkaar om op tentoonstellingen en in boeken een compleet geheel te kunnen presenteren. Een schaats met een datering of oude afbeelding is een winstpunt in de collectie en je weet waar je over praat. Helaas zijn er van de Nederlandse patenten niet veel over, maar des te meer in Duitsland, Engeland en natuurlijk de USA, hetgeen ook sinds enige jaren een nieuw aangeboorde verzamelbron is (Ebay).

Hunter & Son PATENTED OC^{TR} 5th 75

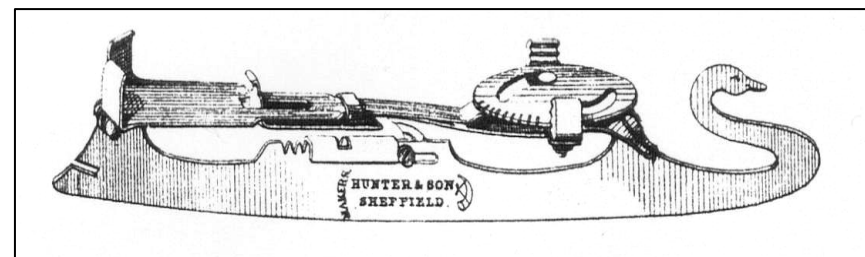
We beginnen met een patent dat sommige oudere verzamelaars wellicht herkennen. Het is het bijzondere patent van Hunter & Son, is gepatenteerd op 5 oktober 1875 onder nummer Eng.3459. Het is bijzonder, omdat dit het enige mij bekende patent is van een zwaantjesschaats. Het hele patent heet de Adaptable.

De schaats is uitgevoerd met een zogenaamd *lever hevel systeem*, waarbij schoenzookklemmen door middel van een cirkelvormige beweging van een hendel om de schoen worden gesloten. De hak wordt door een kramvormige klem met een nokjessysteem op de schaats verankerd. De hevel wordt vastgezet op de bovenzijde van de voetplaats (moeilijk). Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat dit systeem knipoogt naar het Halifaxsysteem dat in 1863 door John Forbes voor de Starr Mfg Co in Nova Scotia, Canada, werd gepatenteerd en wereldwijd navolging heeft gekregen. De uitsparing van een sleuf in de achterzijde van het schaatsijzer kan erop duiden dat mede een

riem werd gebruikt om de hak/schoen/voet te fixeren op de schaats. De tekst vermeldt: *fastning on the foot without the aid of a key.*

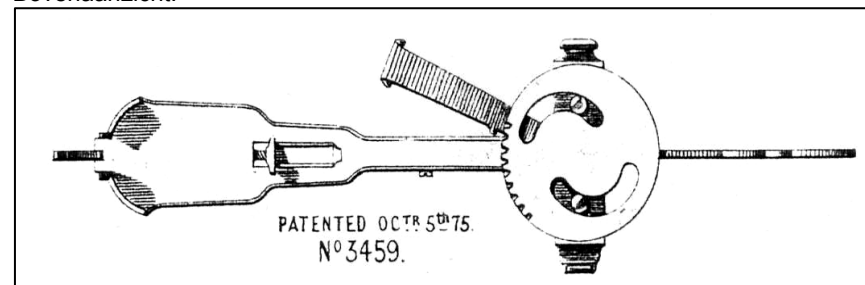
Over John Forbes en zijn patenten een volgende keer.

Ed Braakman

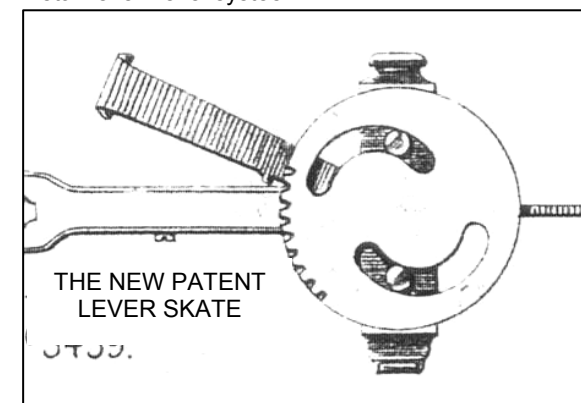

Zijaanzicht.

Bovenaanzicht.

Detail lever hevel systeem.

TEGELTABLEAUS MET WINTERTAFERELEN (18a)

De Nederlandse wandtegel is meestal 13x13 cm groot. De tegelschilders zijn er vaak in geslaagd op deze beperkte ruimte zeer gedetailleerde tafereeltjes af te beelden. Ik denk bijvoorbeeld aan tegels met uitvoerige afbeeldingen van gebeurtenissen uit de bijbel. Meer mogelijkheden om een tafereel uit te beelden bieden natuurlijk tegeltableaus. Dit zijn eigenlijk een soort schilderijen, maar dan op tegels. Deze bestaan uit twee of meer tegels. De grootste die bekend zijn bestaan uit meerdere honderden tegels, maar de meeste zijn 2x2, 2x3 of 3x4 tegels groot. Hierop zijn zeer verschillende decors afgebeeld. Verschillende komen veel voor, zoals die met een paard of een koe, al of niet begeleid door een boer en een boerin, en tableaus met de afbeelding van een landschap, al of niet met een toepasselijk onderschrift. Ook zijn er veel tableaus met bijbelse voorstellingen, met sloopstafereelen of met een grote bloemvaas gemaakt (Pluis 1997).

De lezer van Kouwe Drukke is natuurlijk in de eerste plaats geïnteresseerd in tableaus met schaatsers en winterlandschappen. Deze komen voor, maar helaas niet in grote aantallen. Als de tegelschilder van zo'n 200 jaar geleden geweten had van het bestaan van een bende van fanatieke schaatsenverzamelaars 200 jaar later, dan zou hij er zeker meer gemaakt hebben. Dit zij zo. We moeten ons tevreden stellen met het weinige dat er tot ons gekomen en overgebleven is. En dan begin ik meteen met een absolute topper. Toen ik in het zevende nummer van Kouwe Drukke schreef over arrensleden, heb ik een

tugeltableau.

deel van een zeer fraai 18de eeuws Fries tegeltableau met schaatsers en een arrenslee afgebeeld. Alleen al over dit tableau, dat uit 4x6 tegels bestaat, kun je een artikel schrijven en in ieder geval is het de moeite waard het hier in zijn geheel af te beelden. Het bevindt zich in een monumentaal pand in de Friese plaats Aldeboarn dat eigendom is van de Vereniging Hendrick de Keyser. Er is uitgepluisd dat het in 1762 in Makkum bij Tichelaar door de tegelschilder Dirk Danser gemaakt is. Het behoort tot een serie van drie tafereelen, links de zomer, in het midden ons wintertafereel (Afb.1) en rechts de herfst

Afb.1 Wintertafereel op 18de eeuws Fries

Verder werd ik geattendeerd op een tableau van 8x7 tegels dat in het verleden geplaatst was in de uitspanning "Het Kalfje" aan de Amstel dat in 1966 gesloopt is. Een goede foto hiervan is helaas niet beschikbaar. Op de interieurfoto die ik toegestuurd kreeg zijn rondom de haard naast losse tegels diverse tegeltableaus ingemetseld. Op één van die tableaus ontwaren we op de voorgrond een tent met een uitgestoken driekleur en verder een schaatsende figuur. Boven dit tableau was een tableau van 8x2 tegels geplaatst met het opschrift: VAN HOUTEN'S CACAO. Blijkbaar wilde dit bedrijf reclame maken voor het in een koek en zopie meest geserveerde drankje, warme chocolademelk, en dat moest natuurlijk van cacao van deze firma gemaakt zijn. Hoe oud dit tableau was is niet bekend en ook niet waar het gemaakt is. Mogelijk in Harlingen. Het ging na een brand in 1944 verloren. In de schaatswereld is "Het Kalfje" trouwens geen onbekende getuige bijgaande advertentie die de toenmalige eigenaar plaatste in het "Algemeen Handelsblad" van eind januari 1838 (afb. 2).

Afb. 2 Aankondiging van een schaatswedstrijd in de winter van 1838

Nu we toch op de Friese toer zijn wil ik de eerste helft van dit artikel besluiten met een 18^{de}

eeuws Fries tableau van 3x4 tegels met een fraaie blauwe bloempot met op het voetstuk twee paardjes en met erin de afbeelding van een winterlandschap met schaatsende figuren (afb. 3). Het bevindt zich in het Eerste Friese Schaatsmuseum in Hindelopen. Daarmee houdt mijn oogst van vroege tableaus met schaatstafereelen op. In het tweede deel van dit artikel gaan we op de moderne toer.

Minne Iedes Nieuwhof

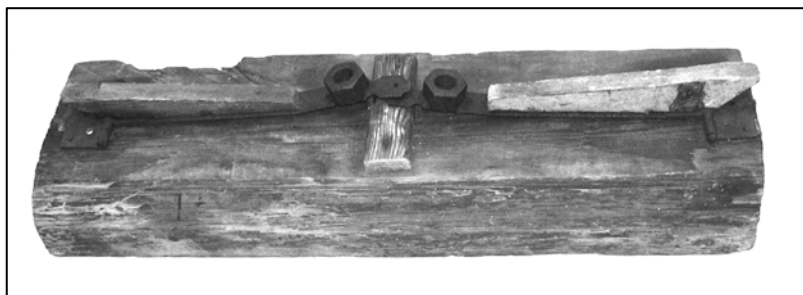
Afb. 3 Detail tegeltableau

Tegeltableau Hindelopen

HET FINISHBLOK

Op 4 oktober 2003 had ik een finishblok meegenomen als expositiemateriaal voor onze bijeenkomst in Lelystad. Dit blok werd bij ons in de streek gebruikt bij de kortebaanwedstrijden. Uit mijn jeugdijaren kan ik mij nog herinneren dat het werd gebruikt. Daarom zag ik er niet zoveel bijzonders in, maar veel verzamelaars vroegen mij, wat heb je daar nou op de tafel liggen? Dat vraagt natuurlijk om meer uitleg en de volgende vragen werden gesteld. Wat is het? Waar komt het vandaan? Hoe werkt het?

Het finishblok, muizenval of sportklok?

Wat is het? Daar kon ik op antwoorden, het is een *finishblok*. Soms werd het ook wel een *muizenval* genoemd, maar dat de muizen er mee te maken hebben is voor mijn weer een vraag. In Ameide spraken wij ook wel van een *sportklok*.

Waar komt het vandaan? Het finishblok dat ik bij me had, is eigendom geweest van de IJclub Tienhoven, Tienhoven (ZH) een dorpje vlakbij Ameide. Het blok lag op de zolder bij een zoon van één van de oudbestuursleden van de IJclub. Deze IJclub heeft in de jaren '50 en '60 bestaan. In de jaren '60 werden er veel kortebaanwedstrijden gehouden, met geldprijzen van 300 gulden tot wel 500 gulden, wat veel geld was voor die tijd. Om discussie te vermijden, wie er winnaar was geworden had men kennelijk behoefte aan een goede registratie. Een ander voordeel van het blok was dat ook het publiek, dat langs de baan stond, van een afstand kon zien welke baan er gewonnen had.

Hoe werkt het blok? Het blok werd op de finish in het midden tussen de banen geplaatst. Het klapmechanisme bestaat uit twee deurhingen (scharnieren). Deze werden door middel van een touwtje, links en rechts omhoog gehouden. Aan het eind van de touwtjes werd een wasknijper bevestigd. De touwtjes werden via schroefoogjes in een paal, over de finish naar de overzijde van de baan gespannen.

Ging de rijder door de finish, dan schoot de knijper gemakkelijk los. De scharnieren overlaptten elkaar, als ze op het blok lagen, de klapper die onder lag en op het blok rustte was vanzelfsprekend de winnende baan. De houtjes, welke op de scharnieren zijn geschroefd, dienen om precies dezelfde hoogte ten opzichte van het blok te hebben. Het afgeschuinde uiteinde van het houtje is voor dat de klapper in de valstand blijft staan als het touwtje over de finish is gespannen. De moeren dienen als extra valgewicht, maar ook kon men daar een vlaggetje in steken. Zo kon de starter dan beter zien welke baan er gewonnen had en op zijn lijst aantekenen.

Voor deze wedstrijden waar zoveel geld te verdienen was, was altijd veel belangstelling van de rijders, maar ook kwam er veel publiek op af. Vaak werden de wedstrijden 's avonds gehouden. Om het verloop van de wedstrijd te kunnen volgen, werden er rode lampjes op het finishblok gemonteerd. Door middel van een schakelaar onder het klapmechanisme. Het lampje ging branden d.m.v. het klapmechanisme zodra de schakelaar werd ingedrukt. De lampjes werden van stroom voorzien door een accu. Zo kon men in het donker langs de gehele baan, vanaf een afstand zien welke baan er had gewonnen.

Wat een spanning en een heerlijke sfeer heersten er dan op die avonden. Zo heerlijk terug mijmerend naar vroeger, hoop ik dat mijn verhaal begrijpend is overgekomen.

Krijn van der Ham

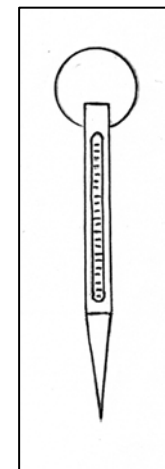
IJSTHERMOMETER

Van een hoogbejaarde man kreeg ik een zogenaamde ijs-thermometer.

Hij had de meter niet zelf gebruikt maar jaren geleden van iemand (wist niet meer van wie) gekregen met de mededeling dat daarmee vroeger (???) de temperatuur van het ijs werd gemeten. Men boorde een gaatje en stak vervolgens de punt in het ijs. De thermometer is 32 cm. lang, doorsnede ongeveer 8 mm. Aan de bovenzijde is een ring bevestigd en aan de onderzijde een scherpe afschroefbare punt. Hij is gemaakt van verchromd messing en bevat een glazen kwikthermometer met een schaalverdeling van 0 tot 90 graden Fahrenheit (0° C. = 32° F.).

Graag wil ik weten of iemand mij iets kan vertellen over dit gebruik/fenomeen.

Ad de Boer

IJsthermometer

HERINNERINGEN AAN MIJN EERSTE SCHAATSJAREN (1)

Zoals ik al eens vertelde, stond mijn geboortewieg in Berlikum (Fr.), waar ik op 24 december 1929 ter wereld kwam. Wij woonden aan de Leeuwardervaart. Ik groeide dus bij het water op. Als er in mijn jeugd jaren geschaatst werd, stond ik er als het ware met mijn neus bovenop. Maar in de dertiger jaren waren het meestal van die kwakkelwinters. In die periode vond ook maar één keer een elfstedentocht plaats, op 16 december 1933. De vroegste ooit gereden. Maar die heb ik als ukkie van bijna vier jaar natuurlijk niet bewust meegemaakt. Echt mooie winters herinner ik mij uit die tijd nauwelijks. Toen er toch nog eens geschaatst kon worden, het zal in 1938 geweest zijn, had ik de grote pech dat ik griep had. Op een stoel achter het raam gezeten kon ik de eerste verrichtingen van mijn neefje op het ijs gade slaan. Hij stond op schaatsen en ik had het nakijken. Een jaar later kon ik dan toch eindelijk eens de schaatsen onderbinden en met oom Rense mijn eerste slagen op het ijs maken. Mijn eigen ouders waren niet van die rijders. Ik zag ze maar één keer op de schaats. Ze reden toen met Hidde en Willemke, vrienden van hen, aan een stokje. Mijn moeder had met dat hele gedoe toch al niet zoveel op. Ik herinner mij dat ze eens zei dat ze erg blij was dat die sneeuw- en ijstroep op een gegeven moment verdwenen was, een opmerking die diep in mijn kinderziel sneed. Wat ging er nu boven sneeuw en ijs!

De ijsbaan op het "Wiid" bij Berlikum met op de achtergrond de in 1930 gesloopte houtzaagmolen. Elfstedentochtrijders slaan op dit punt linksaf richting Wier. En dan komt het hele moeilijke stuk beginnend met de Blikvaart

Ik kwam overigens wel goed beslagen op het ijs. Hoe ze er achter gekomen waren is mij niet duidelijk, maar de diagnose was dat ik slappe enkels had en dat ik op hoge schoenen zou moeten schaatsen. Aldus geschiedde. Er werden een paar speciale hoge schoenen zonder hakken voor mij gekocht. En daar ging Minne. Maar ik was geen hoogvlieger, als je die woordspeling in dit verband kunt gebruiken. Ik herinner me nog dat ik een keer aan een schoolwedstrijd meedeed en er meteen de eerste keer afgereden werd. Maar dat zei in mijn ogen niet zoveel, want was het niet tegen een van de beste schaatsers van de openbare school, die bovendien een kop groter was dan ik? De kinderen van de openbare school hadden toch al een streepje voor. Die hadden meer gelegenheid om te schaatsen. Als er schaatswedstrijden in het dorp waren, kregen zij de hele middag ijsvrij. Wij van een school met een christelijke signatuur, gingen alleen maar een half uur eerder uit, en dan was het al bijna donker voordat je op de schaats stond. Ook stonden mijn ouders niet toe om op zondag te schaatsen. Wij hadden daardoor, om het in moderne termen te zeggen, duidelijk een trainingsachterstand.

Een echt goede schaatser ben ik nooit geworden. Ik moet het meer van karakter hebben dan van techniek. Dus vroeg beginnen, doorzetten, niet te vaak pauzeren bij een koek-en-zopie, je niets aantrekken van anderen die je passeren (hardlopers zijn doodlopers, die je later wel weer inhaalt), en dan zweet (ook letterlijk) ik het er meestal wel vanaf.

Goed staan mij die strenge winters uit het begin van de veertiger jaren nog bij. Ik herinner mij hoe wij in 1940 de eerste elfstedentochtrijders tegemoet reden en met hen terug wilden rijden. Maar vergeet het maar! Er stond een straffe oostenwind en natuurlijk konden wij hen, die met een regelmatige cadans achter elkaar schaatsten, als jongens van zo'n 12 jaar, lang niet bijhouden. In die veertiger jaren hebben we regelmatig kunnen schaatsen en raakte ik steeds meer bedreven in deze tak van sport. Al die jaren heb ik op zogenaamde "nekbrekers" geschaatst, een Friese schaats waarbij het ijzer onder de hiel eindigt. Mijn moeder, altijd al aan de voorzichtige kant, vond doorlopers maar gevaarlijk, want dan kon je schaatsers, die achter je reden, gemakkelijk met het ijzer in de benen slaan. De verste tocht die ik mij uit die jaren herinner was met een paar neefjes naar Leeuwarden waar hun opa, die bij de politie was, woonde, een tochtje van zo'n 13 kilometer. Terug zijn we denk ik met de bus gegaan.

Minne Iedes Nieuwhof

'DE IJSBOND KRIMPENERWAARD HOUDT, IJS EN WEDER DIENENDE, 9 DORPENTOCHT' (2)

Met deze tekst werd in een ijsadvertentie in de Schoonhovensche Courant de eerste Negendorpentocht door de Krimpenerwaard aangekondigd. Deze tocht zou worden verreden op de 2de Kerstdag 1938. Een unieke tocht, die nadien nog achtmaal zou worden gehouden, voor het laatst op zaterdag 4 januari 1997. Dit is deel 2 van een historisch overzicht: 'De oorlogstochten'.

Route bord negende dorpentocht. (coll. Anrie Broere)

'Prachtig geslaagd sportief evenement door de berijpte Krimpenerwaard' (11 januari 1941)

Rond de jaarwisseling van 1940/1941 was de wind naar het noordoosten gedraaid en was de winter ingevallen. In een advertentie in de Schoonhovensche Courant werd op woensdag 8 januari, temidden van andere ijsberichten en onder de advertentie *'Koopt nu een radio een Erres! bij G. Plomp, Koestraat 18, Tel. 61, Schoonhoven'*, de derde Negendorpentocht aangekondigd voor zaterdag 11 januari 1941. Op vrijdag 10 januari, een dag voor de tocht zou worden verreden, werd de langdurige vorstperiode kort onderbroken door een dooiinval vanuit het zuiden. De thermometer kwam boven nul en het ijzelde langdurig. De wegen in de Krimpenerwaard werden overdekt met een dikke ijslaag, zodat men ook op de weg kon schaatsen. Ondanks de gladheid en het laat op gang komen van de busdiensten was het op zaterdag 11 januari een drukte van belang bij de start van de derde Dorpentocht. Bijna 1300 deelnemers zouden bij deze eerste oorlogstocht van start gaan. In de Schoonhovensche Courant lezen we: *'Reeds in vroeg in de morgenuren, toen het nog schemerde, en de dauw nog zwaar over het land hing, was het een drukte, als Stolwijk slechts kent bij kermisdagen. Taxis, bussen, volgepropt met toeristen, ver uit de omtrek, stopten op het plein en een menigte in ijskleeding en gewapend met schaatsen, stapten uit. Het plein en in het bijzonder de ijsbaan waren voor deze gelegenheid versierd met een zee van vlag-*

gen en wimpels. Overal klonk gezang en uitte men kreten van "Leve de Negen-Dorpentocht."

Na het spelen van de feestmars en na een kort woord door D. Burger, de voorzitter van de organiserende ijsclub Stolwijk, gingen om kwart voor twaalf de 78 wedstrijdrijders van start. Zij werden nagestaard door honderden toeschouwers, die de schaatsers al snel uit het oog verloren in de nevel. Wind stond er deze zaterdag bijna niet en de ijzel had het landschap een prachtig winters tintje gegeven.

Tijdens de vergadering van de Ijsbond Krimpenerwaard op 30 oktober 1940 was overigens nog gediscussieerd over het bestaansrecht van de wedstrijdtocht. De animo voor de wedstrijd in 1940 was gering en men verwachtte bij afschaffing van de wedstrijdtocht een vereenvoudiging van de organisatie en de controle. Een kleine meerderheid van de aangesloten clubs besliste echter om de wedstrijd toch door te laten gaan, mits het aantal deelnemers hoger dan 40 zou zijn. Aldus geschiedde.

De route liep dit keer vanuit Stolwijk, via Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Lekkerkerk, Krimpen a/d Lek, Ouderkerk a/d IJssel en Gouderak terug naar Stolwijk. Bij de controleposten onderweg konden de rijders hun kaarten laten afstempelen. Bij de tocht van 1940 hadden de deelnemers aan de Dorpentocht nog kaartjes in ontvangst moeten nemen.

De winnaar van 1940, de Lekkerkerker M. van Lingen, ging op het hobbelige ijs als snelste van start, maar raakte bij de controlepost in Ammerstol achterop. Tezamen met Nelis Speksnijder uit Ouderkerk aan de IJssel liep hij op de brede vaarten de opgelopen achterstand echter geleidelijk in en na Krimpen aan de Lek kwam het duo aan de kop in gezelschap van L. van Zoest uit Bergambacht en P. Bakker uit Ammerstol. Op het laatste in slechte staat verkerende traject tussen Gouderak en Stolwijk kon de 16-jarige Bakker het tempo van de kopgroep niet meer volgen. Van Lingen besliste in een felle eindsprint de strijd in zijn voordeel en kwam na 1 uur en 54 minuten als winnaar over de finish op de Stolwijkse ijsbaan. Van Lingen werd gevolgd door Van Zoest en Speksnijder.

Na het 'Zijn we gereed' ging om half een, de eerste groep van de 1200 toerrijders van start. Aan deze nationale prestatierit mochten ook schaatsers van buiten de Krimpenerwaard deelnemen. Velen maakten van deze mogelijkheid gebruik. De grote deelname aan de prestatierit bracht de correspondent van de Schoonhovensche Courant, met enige overdrijving, tot de verzuiching: *'Anders hoorde en las men slechts van de Elf-studentocht uit het hoge Noorden, maar nu kan de Krimpenerwaard op zijn Negen-Dorpentocht bogen.'* De eerstaankomende, H.W. Goedburen uit Capelle a/d IJssel, schaatste slechts enkele minuten langzamer over het 50 kilometer lange traject dan Van Lingen, de winnaar van de wedstrijd.

De oudste deelnemer aan de tocht was de 76-jarige C. Speksnijder uit Stolwijk. Nadat hij zijn tocht in drie uur had volbracht, *'er ging een daverend applaus en een driewerf hoera op toen zijn aankomst aan de finish per luidspreker bekend werd gemaakt'*, schaatste hij nog enkele rondjes op de ijsbaan van de Stolwijkse IJclub. Van de 200 dames gleed Lena Pons uit Stolwijk als eerste over de finish. Vijftien schooljongens van de Stolwijkse openbare lagere school schaatsten de Dorpentocht onder leiding van het hoofd van de school en een andere onderwijzer. Alle deelnemers waren vol lof over deze derde Dorpentocht. *'De IJsbond "De Krimpenerwaard" kan op een prachtig geslaagden tocht terugzien,'* aldus de correspondent van de Goudsche Courant.

'Meer dan 2600 deelnemers aan den prestatietocht' (20 januari 1942)

Op 17 september 1941 traden de ijsclubs van Achterbroek, Haastrecht, Schoonhoven en Vlist toe tot de IJsbond Krimpenerwaard. Tijdens dezelfde vergadering van de IJsbond werd besloten om de Negendorpentocht in het vervolg te laten verrijden als Bondstocht, de organisatie en de financiering van de tocht werden dus de verantwoordelijkheid van de IJsbond.

De winter van 1942 was een zeer strenge winter. De oorlog liet zich inmiddels voelen. De prijzen van de kolen waren flink gestegen en veel goederen waren nog slechts op de bon verkrijgbaar.

De jaarwisseling was niet koud, maar op 5 januari viel de winter met winterse buien in. Het kwik kwam gedurende lange tijd niet boven het vriespunt uit en er werden temperaturen gemeten van -25 graden Celsius.

De vierde Negendorpentocht 'Uitgaande van den IJsbond "De Krimpenerwaard" werd op vrijdag 16 januari in de Schoonhovense Courant aangekondigd voor dinsdag 20 januari. Het Schoonhovense Hotel Belvédère, van eigenaar Goof van Asperen, maakte van de gelegenheid gebruik om te adverteren voor haar stampot en snert.

Na het toetreden van de vier nieuwe ijsclubs was de route van de Negendorpentocht nu verlengd tot 65 kilometer, de naam Negendorpentocht bleef echter gehandhaafd. Evenals voorgaande jaren was Stolwijk de start- en finishplaats. In alle vroegte stroomden de deelnemers richting de met vlaggen versierde Stolwijkse ijsbaan, waar de grammfoonmuziek vrolijk speelde en de zon volop scheen.

Evenals voorgaande jaren was de wedstrijdtocht slechts toegankelijk voor inwoners van de Krimpenerwaard. Om 11.20 uur gingen de 46 deelnemers van start, dit onder het toezien van de burgemeester van Stolwijk, Haastrecht en Vlist, Baron van Hemert tot Dingshof. De zon scheen, maar het was ijzig koud. Tijdens de route over Achterbroek, Gouderak, Ouderkerk a/d IJssel, Krimpen a/d Lek, Lekkerkerk, Berkenwoude, Bergambacht, Ammerstol, Vlist, Haastrecht naar Stolwijk dienden de mannen 13 keer te stempelen. De schaatsers hadden er met de lichte wind in de rug al spoedig de vaart in.

Het drietal van Dam, Berkhouwer en Van Lingen, de winnaar van de vorige twee edities nam op goed ijs de leiding en behield die ook gedurende een groot deel van de wedstrijd. Bij Bergambacht moest Van Lingen de strijd echter staken. Deels was dit aan zijn eigen onvoorzichtigheid te wijten, hij had zich niet warm genoeg gekleed en had zijn brood in Stolwijk laten liggen. Met lichte bevriezingsverschijnselen aan de oren, een bij een valpartij opgelopen wond aan de hand en een hongerige maag schaatste hij binnendoor naar Stolwijk terug, waar sommigen meenden dat hij de winnaar van de wedstrijd was. Een paar minuten later, het was toen kort na half twee, schaatste na een tocht van 2 uur en 10 minuten A.H. Berhouwer uit Stolwijk als eerste over de finish. Honderden Stolwijkers juichten hun plaatsgenoot, die de tocht in 1938 ook al had gewonnen, toe. Als tweede en derde eindigden H. v.d. Linden uit Krimpen a/d Lek en J. van Dam uit Gouderak.

Aan de prestatietocht nam het recordaantal van zo'n 2700 tot 2800 deelnemers deel. In de krant van 21 januari 1942 lezen we: *'Te precies 11.55 vertrok deze groote stoet als een golf van mensen, die over de baan schoof. Men zag er van alles onder, oud en jong was vertegenwoordigd.'* Voor een officiële start was overigens nauwelijks gelegenheid, sommige groepen konden hun geduld niet bewaren en gingen er al voor het startsignaal vandoor.

Vooraf bij de eerste controlepost in Achterbroek leverde het grote aantal deelnemers veel problemen op. In een ingezonden brief van C.A. d. O. betreffende 'De negen-dorpen tocht' lezen we: *'Als van ouds te Stolwijk begonnen, ging het voor den wind de Lansing op naar den "Achterbroek", waar de honderden deelnemers in den trechter van een smal slootje werden geperst om te trachten via de controle in de richting Gouderak, op breeder water, weg te komen. Na eenigen tijd op onze beurt gewacht te hebben, hebben we maar afgebonden, zijn om de controle heen geloopt en verderop weer gestart. Het was geen doen. Er was geen beweging in de massa te zien, in dat smalle slootje, waarvan het ijs nog dreigde te begeven. Meerdere tientallen deelnemers hebben daar meer dan een kwartier lang op gewacht. Door het missen dezer begeerde stempels was het voor ons overbodig op de volgende controle (Gouderak) waar het eveneens stampvol was, nog een stempel te krijgen, omdat de kaart reeds bij het missen van één dezer stempels waardeeloos is en de medaille dus buiten bereik! Enfin, we hebben er geen spijt van gehad. Waar anderen zich de voeten en de schaatsen moesten kapot laten trappen om het controlestempel te krijgen, reden wij op ons gemak voorbij en werd onze tocht niet door duwen en trekken bedorven.'*

De Rotterdammers C. van Vliet, P. van Vliet en R.J. Oosterbaan waren de eerste toerrijders die Stolwijk bereikten. Zij finishten om 14.20 uur. Als eerste dame eindigde mejuffrouw G. van Vliet uit Haastrecht, Lena Pons uit Stolwijk werd ditmaal tweede.

De meeste deelnemers aan de prestatierit bereikten na drieën Stolwijk. Er waren grote ploegen schaatsers, waaronder een groep van de Goudse politie en de Rotterdamse brandweer, maar ook clubjes van 3 of 4 aan een stok. Ook veel schoolkinderen schaatsten

deze vierde Negen-dorpentocht. Maar de kroon werd gespannen door een landbouwer uit Bergambacht die de tocht volbracht met zijn zoontje van 8 jaar en zijn dochtertje van 10 jaar. Naast enige opmerkingen over de route had briefschrijver C.A. d. O., zelf blijkbaar een ervaren schaatser, nog het een en ander op te merken over de deelnemers aan de prestatierit: *'Op zoo'n tocht zie je jong en oud op de schaats; jongelui, kinderen nog, die beter door hun ouders thuis gehouden konden worden en ouderen die de kunst lang niet voldoende onder de knie hebben, hoewel zij volgens de nieuwste mode gekleed zijn en op schaatsen staan waarop een wereldkampioen trotsch zou kunnen zijn. (Het zit hem gelukkig niet alleen in de spullen!) Het is daarom van belang, als men in 't vervolg een leeftijdsgrens stelt van b.v. 14 jaar en den toegestane tijd bekort met 1 á 2 uur. De kinderen, wier krachten ver te kort schieten, loopen dan niet de kans heel of half bevroren thuis te komen, terwijl de volwassen "hakkenkrukken" vanzelf weg blijven omdat zij het niet in den gestelden tijd kunnen doen. De goed rijdsten en rijders worden dan tenminste door deze lieden niet gehinderd om een "sleepie", zoals nu vaak gebeurde.' Hij eindigde met: 'Al met al hebben we toch ook van dezen negen-dorpentocht genoten en is een woord van waardeering voor de mannen, die de zaak op pooten hebben gezet en uitgevoerd, stellig op zijn plaats.'*

Tom Streng

BOEK EN ZOPIE

HONDERD JAAR IJS EN WEG DIENENDE - Bij het 100-jarig jubileum van de Heukelumse ijsclub 'De Volharding' - B.J. de Groot

De term 'ijs en weg dienende' heeft te maken met het feit dat de Heukelumse ijsclub zich bezighoudt met zowel de schaats- als de skeelersport. De Volharding werd opgericht in 1903 en de eerst bekende wedstrijd georganiseerd, door de in de Vijfheerenlanden gelegen ijsclub, was de ringrijderij in januari 1905. Bekend is de club o.a. van de Lingetochten, die tezamen met de ijsclubs van Arkel, Spijk, Kedichem, Leerdam en Asperen worden georganiseerd. Het jubileumboek beschrijft de honderdjarige geschiedenis van De

Volharding, die is uitgegroeid tot een bloeiende ijsvereniging en die ook actief is op het Utrechtse kunstijs. Het jubileumboek behandelt in chronologische volgorde de geschiedenis van de Zuid-Hollandse ijsclub en is geïllustreerd met tal van foto's. 'Honderd jaar ijs en weg dienende' is te bestellen bij de Heukelumse ijsclub, tel. 0345 615131. Ik kreeg het kosteloos via mijn schaatstrainer. Of u ook zo gelukkig bent?

EN ZO VERLIEP ALLES IN BESTE ORDE - Gedenboek 100 jaar IJsbaanclub IJpendam 1904-2004 - Ben Treijtel

Ter gelegenheid van het 80-jarig jubileum publiceerde de IJsbaanclub IJpendam in 1984 al een prachtig jubileumboekje. De vondst van veel nieuwe gegevens en fotomateriaal leidde ertoe dat de ijsbaanclub ter gelegenheid van het eeuwfeest wederom een jubileumboekje presenteerde. IJpendam is een plaats met een rijke schaatshistorie. Door de jaren heen telde het dorpje maar liefst vijf ijsclubs. Opgericht als afdeling van de IJsbond Hollands Noorderkwartier werd tot 1963 alleen gewerkt aan het verzorgen van aansluitende banen voor o.a. de Dorpentochten. Na 1963 werd de IJsbaanclub actiever en organiseerde deze ook wedstrijden. Ook dit boekje is chronologisch van opzet. Veel aandacht is er voor bekende IJpendammer schaatsers zoals Elfstedenheld Cor Jongert en langebaanschaatster Gonda Donker. Het boek 'En zo verliep alles in beste orde' is prachtig geïllustreerd en is alleen daarom al uw aanschaf waard. Kost in IJpendam € 6. Bij overmaking van € 8 wordt het per post toegezonden. Rabobank rekeningnummer: 33025560 t.n.v. IJsbaanclub IJpendam, te IJpendam. Laat iedereen wel opletten dat hij een naam en adres voor de verzending er bij schrijft.

REFLECTIONS IN THE ICE - Inside the Heart and Mind of an Olympic Champion - Derek Parra en Patrick Quinn

De prachtig glimmende buitenkant van de biografie van Derek Parra trekt gelijk de aandacht. Deze Amerikaanse uitgave telt een kleine 300 pagina's en beschrijft de carrière van de Olympisch kampioen van Salt Lake City op de 1500 meter vanaf zijn vroegste jeugd. Ongeveer de helft van het boek beslaat de skeelertijd van Derek Parra. U kunt 'Reflections in the ice' bestellen bij adam@usinternet.com Ik betaalde inclusief verzendkosten \$ 18,99.

Voor de echte liefhebbers. Na de melding in nummer 18 van Kouwe Drukke van de Japanse biografie van Hiroyasu Shimizu kan ik u nu vertellen dat ook Manabu Horri zijn biografie heeft. U kunt dit boek via het internet bestellen bij Amazon.Japan. Lezers die de Japanse taal machtig zijn mogen Horri's boek ook van mij lenen om te lezen. U bespaart 3000 Japanse Yen!

OP SMALLE IJZERS - Het ontstaan van het schaatstoerisme en de historie van de natuurijsklassiekers - Ron Couwenhoven en Huub Snoep

'Op smalle ijzers' is het vijfde boek van het Poolsterduo Couwenhoven en Snoep. Voor Uitgeverij De Vrieseborch reden om inmiddels te spreken van een serie. 'Op smalle ijzers' valt op door zijn consequente vormgeving en is prachtig geïllustreerd. Het eerste gedeelte van het boek beschrijft op prettig leesbare wijze het ontstaan van het schaatstoerisme. De auteurs hebben hier kunnen putten uit zeer veel authentieke archiefbronnen. Veel aandacht is er uiteraard voor het ijstoerisme in de provincie Noord-Holland, maar ook het toerisme in de andere schaatsprovincies wordt goed beschreven.

Het tweede deel van het boek vertelt de historie van de natuurijsklassiekers, waarbij de spraakmakers van de wedstrijdtochten, zoals Jan Uitham en Dries van Wijhe, uitgebreid aan het woord komen. 'Op smalle ijzers' telt 272 pagina's en is te bestellen voor € 29,50. Het ISBN-nummer is 90-6076514-1

Tom Streng

OPROEP 2 (EEN YSVOGEL EN EEN KRULSCHAATS)

Gerard Janssen stuurde ons een paar foto's met de vraag: *wie kan mij vertellen waar deze schaatsen vandaan komen?*

Het eerste paar betreft een paar schoonrijders, met het stempel **YSVOGEL** in het schenkel geslagen. (zie foto 1a en 1b)

Foto 1a.

Foto 1b.

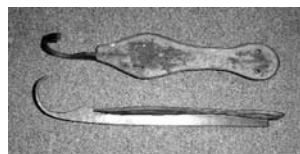

Foto 2.

Het tweede paar, zijn een paar eenvoudige krulschaatsen, waarbij de voetstapel bestaat uit een metalen vioolvormige plaat. (zie foto 2)

Ik ben genijgd het te houden op Belgische schaatsen. Wie kan ons hierover meer vertellen?

Bart van de Peppel/Gerard Janssen

KOUWE DRUKTE

Kouwe Drukke is een uitgave van de Stichting "De Poolster", verzamelkring van schaatsen en winterse objecten, en verschijnt driemaal per jaar.

Abonnement € 20 per jaar, inclusief verzendkosten en de kosten van de jaarlijkse bijeenkomsten.

Misdrukken, bezorgfouten of iets dergelijks a.u.b zo snel mogelijk doorbellen naar:

Bart van de Peppel, tel. 0318 416489

Redactie-adres tot 1 oktober 2004

Bart van de Peppel
Marijkelaan 7
6721 GN Bennekom
e-mail b.w.vd.peppel@hccnet.nl.

Leden redactie

Anrie Broere (hoofdredacteur)	tel. 0316 223081 e-mail: acbroere@hetnet.nl
Tom Streng (coördinator, redacteur)	tel. 0348 563100 e-mail: tom.streng@planet.nl
Minne Nieuwhof (redacteur)	tel. 0318 420327 e-mail: M.Nieuwhof@hetnet.nl
Bart v. d. Peppel (beeldredactie)	tel. 0318 416489 e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl

Opmaak en druk

Bart van de Peppel tel. 0318 416489 e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl

Leden bestuur Stichting "De Poolster"

Matthy van Klaveren (voorzitter)	tel. 0251 241492 e-mail: Matthy.Klaveren@wanadoo.nl
Huib Snoep (secretaris)	tel. 023 5613848 e-mail: sndoos@xs4all.nl
Bart van de Peppel (penningmeester)	tel. 0318 416489 e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl
Wiebe Blauw (lid)	tel. 0521 517020 e-mail: blauw792@planet.nl

Ledenadministratie tot 1 oktober 2004:

B.W. van de Peppel, Marijkelaan 7, 6721 GN Bennekom. Tel. 0318 416489

Abonnement

Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 20 over te maken op **gironummer 7753528** t.n.v. **B.W. v. d. Peppel -INZ Poolster**

**Marijkelaan 7
6721 GN Bennekom**

Vermeld vooral – INZ Poolster – achter B.W. v. d. Peppel! Ook bij de mededelingen vermelden waarvoor het geld wordt gestort. **(Na 01-10-04 komt er een nieuw rek.nr.)**

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 21 september 2004 moet de kopij

Uiterlijk vrijdag 13 augustus

binnen zijn op bovengenoemd redactieadres. Handgeschreven, getypt (platte tekst), maar bij voorkeur op diskette of per e-mail. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld, maar a.u.b. niet op het allerlaatste moment.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.